

“Här böjer vi inte verb i onödan” – om samarbete och lärande inom integrerad yrkes- och andraspråksutbildning

Projektet YFI (Yrkesutbildning med integrerad språkutbildning för invandrare) startades av Stockholms stad 2015. Här erbjuds tre inriktningar: kock, byggyrken och undersköterska inom äldreomsorg. Målgruppen är vuxna som placerats i studieväg 2 (motsvarande Danskuddannelse 2) inom utbildning i svenska för invandrare (SFI). Eleverna är alltså nybörjare i svenska, har maximalt nio års grund-

AINA BIGESTANS
Ph.d., universitetslektor
Stockholms universitet
aina.bigestans@andrasprak.su.se

MALIN DAHLSTRÖM
Ämneslärare svenska/religion, projektledare
Stockholms universitet
malin.dahlstrom@andrasprak.su.se

LISA GANNÅ
Fill.mag., universitetsadjunkt
Stockholms universitet
lisa.ganna@andrasprak.su.se

KARIN SANDWALL
Ph.d., föreståndare för Nationellt centrum för
svenska som andraspråk
karin.sandwall@andrasprak.su.se

skola och saknar yrkesutbildning. Arbetet som presenteras i den här artikeln bygger på samverkan mellan Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC) och elever och personal på Kista byggtkniska gymnasium som deltar i projektet. YFI syftar till att "ta fram ett arbetssätt där andraspråklärare och yrkeslärare samarbetar från första dagen"¹ och NC gavs i uppdrag att genomföra en kompetensutvecklingsinsats med detta mål för lärarna.

Kursplanerna för yrkesutbildningar i Sverige ställer krav på såväl yrkes- som språkliga färdigheter. Eleverna ska, utöver praktiska yrkeskunskaper, kunna använda grundläggande fackterminologi, motivera val av arbetssätt, göra översiktliga beskrivningar av processer och allmänt kunna kommunicera med andra yrkesutövare.² Eleverna ska kort sagt utveckla ett språk som fungerar för att tänka, kommunicera, lära samt till att söka och behålla ett yrkesarbete. Kursplanen för SFI (SFS 2017:91) anger att utbildningen "ska ge språkliga redskap för kommunikation och aktivt deltagande i vardags-, samhälls- och arbetsliv samt fortsatta studier".

Yrkeslärare och språklärare kommer dock från olika kunskapsdomäner, deltar i olika slags praktikgemenskaper med olika språkliga repertoarer. Att hitta en samsyn som grund för samarbete kan därmed vara en utmaning. Inledningsvis i insatsen granskades de olika kursplanerna för att lärarna skulle formulera gemensamma lärandemål för eleverna, men kursplanerna visade sig vara alldeles för abstrakta dokument för att kunna tjäna detta syfte.

Den gemensamma grunden för samarbete blev därför istället gemensamma konkreta erfarenheter, närmare bestämt iakttagelser av eleverna i konkreta lärandesituationer. Detta visade sig ge lärarna stöd att se hur de tillsammans kunde stödja eleverna i deras dubbla utmaning att lära språk och yrke samtidigt.

Underlag för samarbete och lärande

För att fånga elevers lärandesituationer gjorde NCs medarbetare upprepade besök i de byggtkniska verkstäderna och samtalande med yrkesläraren och språkläraren om hur de genomförde och tänkte kring undervisning och eleverna berättade om utbildningsmoment som de höll på med. Dessa samtal filmades. Språkläraren dokumenterade också löpande olika aktiviteter i byggverkstaden via sin mobiltelefon.

Dessa fotografier och filmer illustrerade arbetssekvenser i verkstaden, t.ex. i samband med att eleverna parvis byggde förråd inom kursen "Husbyggnad 1". Detta gjorde det möjligt för lärarna att till-

sammans resonera om elevernas språk- och yrkesmässiga utveckling över tid. En första film visade t.ex. hur en elev, med hjälp av ett antal foton av det påbörjade förrådet, benämnde de redskap och material han använt. Här använde eleven huvudsakligen enstaka substantiv och verb. I nästa film stod samma elev vid ett halvfärdigt förråd och redogjorde något mer sammanhängande för det arbete han utfört. I den tredje filmen kunde eleven beskriva de olika momenten i det nu färdigställda förrådsbygget, vilket material och vilka redskap han använt på vilka sätt och varför. Samtidigt visade han på de olika delarna av bygget han talade om.

I dessa filmer hör man både språkläraren och yrkesläraren ställa frågor som stöttade och utmanade eleven att utveckla sina redogörelser. När lärarna i efterhand lyssnade till elevens redogörelser synliggjordes viktiga framsteg samtidigt som det blev tydligt vilka utmaningar eleven stod inför och vad han behövde träna på. De olika filmerna illustrerade alltså en elevs språkliga och yrkesmässiga progression och gav också underlag för formativa resonemang. Sammanfattningsvis synliggjorde filmerna att eleverna behövde rika och varierade tillfällen att träna på yrkesterminologi och språkliga uttryck för att få möjlighet att uppnå utbildningens yrkes- och språkmål. Samtalen utifrån filmerna gav lärarna möjlighet att tillsammans forma undervisningen utifrån elevernas behov och förutsättningar, t.ex. vilka yrkesmoment man behövde upprepa eftersom eleverna inte förstått eller inte hade språk för att uttrycka.

Ett teoretiskt och didaktiskt perspektiv på användningen av filmer och fotografier

Redogörelsen och vår förståelse av arbetetssättet utgår från ett sociokulturellt perspektiv och situerat lärande (t.ex. Säljö 2014; Lave & Wenger 1991) samt från aspekter av verksamhetsteori (Engeström 2001).

Eleverna i den byggtekniska utbildningen inom YFI rör sig i tre olika lärandekontexter (verkstad, språkklassrum och praktikplats) som tillsammans utgör utbildningens lärandeum (Pedersen 2007). I förra avsnittet beskrevs hur situationer som eleverna upplevde i verkstaden filmades och fotograferades och användes i språkklassrummet. Både lärare och elever rör sig mellan dessa kontexter – och eleverna rör sig även mellan utbildning och praktikplats.

Via filmer/foton “fångades” och hämtades alltså yrkesrelaterade situationer som eleverna fick fortsätta att arbeta med i språkklassrummet. Den språkliga bearbetningen av de gemensamma

erfarenheterna fördjupade även elevernas förståelse av det yrkesrelaterade innehållet. Genom det erfarenhetsbaserade klassrumsarbetet kunde eleverna både få individualiserat stöd och tillräckligt med tid att träna på att kommunicera i och om arbetet i verkstaden och det kommande yrkeslivet. Vidare användes situationerna för lärarnas samarbete; för deras samtal, planering och bedömning. Genom foton från praktikplatser som eleverna lade upp på ett instagramkonto fick yrkesläraren också information om vilka arbetsuppgifter eleverna hade på praktiken och eleverna kunde visa, berätta om och jämföra sina arbetsplatser med varandra.

Genom att filmer/foton på detta sätt "rörde sig" mellan och användes i olika lärande rum av olika lärarkategorier och elever blev likheter mellan lärandekontexterna synliga samtidigt som olikheterna blev möjliga att överbygga.

Föremål – artefakter – som kan användas för att stödja kommunikation, aktiviteter och lärande inom och mellan olika kontexter kan kallas *gränsobjekt* (*boundary objects*, Star & Griesemer 1989; Engeström, Engeström & Kärkkäinen 1995; Tuomi-Gröhn & Engeström 2003; Akkerman & Bakker 2011). Sådana objekt är både konkreta och flexibla nog att möjliggöra och stödja dialog över konkreta eller imaginära gränser mellan verksamheter.³ Man menar här att möjligheter att agera i olika verksamheter leder till ökade möjligheter att lära eftersom man då lättare får syn på och kan jämföra och reflektera över samma eller liknande situationer i olika kontexter. Inom YFI-utbildningen utgjorde fotografier och filmer sådana gränsobjekt.

För lärarna

Som tidigare nämnts fungerade inte kursplanerna som gränsobjekt mellan språk- och yrkeslärarna. Däremot fungerade bevisligen filmer/foton som gränsobjekt för samplanering och -bedömning. Filmer/foton av elever synliggjorde och konkretiserade lärandemål för såväl språk- som yrkesutbildningen. Filmerna satte fokus på hur tätt elevernas förståelse för yrket och språket i yrket hänger samman, vilket ökade möjligheterna till lärande och samarbete mellan lärarna. Med andra ord kan filmerna sägas illustrera yrkes- och språklärarens gemensamma uppgift (jfr. Larsson & Löwstedt 2014).

Vad gäller fokus på yrkesrelaterade *språkfärdigheter* kunde språkläraren i klassrummet använda film/foto från verkstaden för individualisering av strukturerad träning. För vissa elever kunde bildsekvenser användas för att benämna redskap, material, verbprocesser och träna uttal. De mer avancerade kunde, utifrån samma bildse-

kvens, träna på att redovisa tillverkningsprocessen eller formulera fördjupande frågor till yrkesläraren.

För utveckling av *yrkeskunskaper* kunde yrkesläraren använda samma film-/bildsekvens för elevernas reflektion över de val som styrts arbetsprocesserna och över resultatet, t.ex. det färdiga förrådets byggnadstekniska kvalitet. Samma material kunde också användas för undervisning inom olika teman såsom ergonomi och säkerhet. Genom att man först noga bearbetat konkreta yrkessituationer kunde yrkesundervisningen efterhand använda läromedelstexter som inledningsvis var på för avancerad språklig nivå.

För eleverna

Ovan har beskrivits en undervisning som bygger på att konkreta situationer som eleverna erfarit har dokumenterats och sedan följt med in i en annan kontext, dvs. en undervisning som nyttjar gränsobjekt som stöd för elevernas lärande. Genom filmerna/fotona får eleverna ökade möjligheter att få syn på och lära det språk de behöver för sitt yrkesliv, vilket kan öka deras *investering* (Norton Peirce 1995) och delaktighet i utbildningen och därmed även möjligheterna till framgångsrika studier. Ytterligare ett sätt att öka engagemanget och lärandemöjligheterna är att eleverna själva planerar och fotograferar/filmar. Att diskutera och planera vilka arbetsuppgifter som ska filmas och vilka kommentarer som kan ges kan ge mångfacetterade möjligheter till yrkeslärande och intensiv och autentisk språkträning utifrån elevernas förutsättningar.

Foton kan också stödja eleverna att agera i utmanande situationer på praktik- och arbetsplatser. Med utgångspunkt i foton kan aspekter som kan vara svåra för eleverna att diskutera med sin praktikhandledare tas upp. Hit hör t.ex. arbetsplatskulturella aspekter som hur man vet vem som förväntas koka 10-kaffet eller varför det står en tårta på bordet. Utifrån foton från autentiska arbetslivskontexter kan man också träna språkhandlingar för att ställa kritiska frågor eller argumentera för sin åsikt i samtal med arbetskamrater eller chefer på en byggarbetsplats (jfr. *mot- och medrum*, Pedersen 2007, även Sandwall 2013).

Att använda filmer/foton som gränsobjekt i de olika lärandekontexter som eleverna har tillgång till ger eleverna konkret stöd i att förstå vad de behövde kunna säga, förstå och redogöra för för att klara kursmålen. Användningen av gränsobjekt stödjer också användandet av informella och formella strategier för lärande (jfr. kursmålen för utbildningarna), eftersom elever och lärare kontinuerligt

reflekterar över lärandesituationer i de olika kontexterna. Sådana strategier är viktiga för elevernas fortsatta lärande på arbetsplatser.

Sammantaget underlättar arbetssättet för eleverna att hantera ett lärande som hela tiden rör sig mellan kognitiva aspekter där de ska förstå och utföra handlingar som yrkesmän – och språkliga aspekter, där de ska sätta ord på och utföra språkhandlingar både som yrkesmän och som kritiska, vuxna medborgare.

Avslutande ord

Det är detta fokus på elevernas strukturerade möjligheter till integrerat lärande som rektorn för byggtutbildningen uttrycker i citatet som utgör titeln på den här artikeln: “Här böjer vi inte verb i onödan”. Underförstått: vi böjer förstås verb – men för att eleverna direkt ska kunna uttrycka sig och bli förstådda i studier och arbetsliv.

Vuxenutbildning behöver utgå från individens behov och förutsättningar och samtidigt erbjuda eleverna ett effektivt stöd i det hårda arbetet med den dubbla utmaningen. Den här artikeln har visat att ett systematiskt användande av fotografier och filmer från elevernas utbildning och praktik både kan möjliggöra det nödvändiga lärarsamarbetet och ge individualiserat stöd för elevernas språk- och yrkesutveckling.

Författarnas tack

Författarna vill rikta ett varmt tack till lärare och elever på Kista byggt tekniska gymnasium. Tack för att vi fick filma och utveckla vår teori om gränsobjekt. Tack vare er har vi nu ett embryo till en väl underbyggd modell för integrerad yrkesutbildning – en modell som vi nu fortsätter att utveckla.

Noter

1. Projektet har medfinansiering av Europeiska socialfonden och beskrivs på <http://yfi.stockholm.se/>
2. Ett exempel från Bygg- och anläggningsprogrammet: “Eleverna ska /.../ i alla ämnen arbeta med att utveckla sitt språk och få möjlighet att möta och diskutera olika perspektiv på människors livsvillkor i samhället.”
3. Ett exempel på gränsobjekt är portfolios i lärartutbildningar som används för att lärartutbildare och handledare ska kunna samverka kring en lärarstudents utveckling.

Litteratur

- Akkerman, S. F. & Bakker, A. (2011). Boundary crossing and boundary objects. *Review of Educational Research*, 81(2), 132-169.
- Engeström, Y. (2001). Expansive Learning at Work: Toward an activity theoretical reconceptualization. *Journal of Education and Work*, 14(1), 133-156.
- Engeström, Y., Engeström, R. & Kärkkäinen, M. (1995). Polycontextuality and boundary crossing in expert cognition: Learning and problem solving in complex work activities. *Learning and Instruction*, 5(4), 319-336.
- Larsson, P. & Löwstedt, J. (2014). *Strategier och förändringsmyter: ett organiseringsperspektiv på skolutveckling och lärares arbete*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norton Peirce, B. (1995). Social identity, investment, and language learning. *TESOL Quarterly*, 35(2), 9-31.
- Pedersen, M. S. (2007). *På vej med sproget – arbejde, livshistorie og sproglæring*. Danskuddannelse til voksne udlændinge. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Sandwall, K. (2013). *Att hantera praktiken – om sfi-studerandes möjligheter till interaktion och lärande på praktikplatser*. Avhandling. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- SFS 2017:91 Kursplan för kommunal utbildning i svenska för invandrare. Lokaliseret d. 9.12.2017 på: www.skolverket.se/skolfs?id=3354
- Star, S. L., & Griesemer, J. R. (1989). Institutional ecology, “translations” and boundary objects: Amateurs and professionals in Berkeley’s Museum of Vertebrate Zoology, 1907-39. *Social Studies of Science*, 19, 387-420.
- Säljö, R. (2014). *Lärandet i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Tuomi-Gröhn, T. & Engeström, Y. (2003). *Between School and Work: New Perspectives on Transfer and Boundary Crossing*. Boston: Pergamon.